

Aitona eta billoba

Eguerdian, karteroak Mitxelena jaunaren atean jo zuenean, alaba bidaldu zuen aitonak kartaren billa. Inñondik ere, Bergara-ko seminario txikian ikasten ari zan illoba txikiaren karta zan. Astero haren karta artzen zutelako edo, aitonak ez zien inportantzia aundirik ematen haren kartei.

Minutu bat barru, sukaldean zan alaba. «Aita, Tolosa-tik dator karta». Aitonari begiak argitu zitzaizkion. Eskua luzatu zuen, eta alabari gogor xamar begiraturik, karta kendu zion. Belaunen gainean zedukan manta gorri-beltza bota bazterrera eta naiz eta otz egin, bolalekura atera zan karta irakurtzera.

Bi billoba zituen aitonak: Bergara-n bat, Tolosa-n bestea. Karta hura Tolosa-tik eldu bazan, norentzat zitekean aitonarentzat ez da?

Irurogei ta lau urte hortxe hantxe zeduzkan aitonak. Irurogei bete arte Beasain-go fabrika aundian ibilli zan lanean. Beste bost geiago egin zitzakean eta erretiro ohea zukean, bainan atera zuen arrazoirik asko eta aitzakiarik frango lana uzteko, eta arrezkero billoba txikienarekin, Tolosa-koakin, ibiltzen zan beti. Udaberrian arrantzan ibiltzea zuen maite eta udan inguruetakoki mendi kaskoetan perretxikuen billa ibiltzea. Burua zuriturik zedukan, bekokia marmolezko pareta iduri, bibote txuri-oria eta eskuak aundi eta illetsu. Pipa aoan.

Silloi aundi bat artu eta karta eskuan zuela exeri egin zan. Bainan esan bear dugu, silloiean exeri aurretik, ardo xorta bat edan zuela, bestetan ez bezela. Billobaren kartak irakurritz gero halakoxe sua sentitzen zuen barruan, ardoak piztenago baitzion emozio hura. «Inñondik ere... inñondik ere Xalbador-en karta da. Gaur asteazkena... beraz... hemendik bi egunera... iru egunera hemen izango dut.» Karta iriki zuen.

Bi urte zeramazkien Xalbador-ek Tolosa-ko eskolapioetan. Amabi urte zeduzkan. Aurpegia txuri, belarriak xut, sudurra xuxen-oker antxa, ezpainak mehe. Triste xamarrak begiak... urrutira eta puntu batera bakarrik *zorrotzurik* oi dituztenak bezela... noizik bein bakarrik argitzen zitzaizkion begiak, ost, kolejioa utzi eta etxerako preparatzen zanean.

Tolosa-ra eraman aurretik, Jainkoak daki ez beste inork, zer zalapartak atera zituzten aitonak eta suiak. Atera zitezkean aitzakia guztiak bere zituen aitonak: gazteegi omen zan kolejiora eramateko, gorpuzte aul, eta hura joanez gero ez omen zan etxean geldituko landare berriak zain zitzaizean inork. Bainan, gurasoek ahalegiñak eginda'ere ez zuten landare berririk ekarri. Aitonak etsi zuen eta Tolosa-ra eraman zuten, Xalbador. Kondizione batekin halaz ere, ots, amabostean bein, larunbatetan etxera ekarriko zuten, berriz, astelenean hara biurtzeko. Aitona bera joango zan Tolosa-ra eta ekarriko zuen.

Billobaren karta artu zuenean ez zuen itzik egin. Besteak ere ez zioten ezertxo ere galdetu. Beatzak dardaraz zeduzkala iduritu zitzaion. «Pakeatuko dira» esan da, sobrea iriki zuen.

«Aitona: Gaur astelena da eta laister dator larunbata. Ez dakizu nolako poza eta deseok dauzkadan egun hori lenbaitlehen el dedin. Trena ez galdu gero! Aitona!... aitona!... entzuten al nauzu?»

—Entzuten aut bai eta ondo ari aiz. Ez diat trena galduko ez, eta garaiz asko joango nauk kolejioko atera. Ordurako preparatuta egon! Binbitartean ago lasai gaixo hori!

«Bueno ba. Datorren larunbata ezkerro as diteke arrantzan. Amar terdietako tranbian etortzen bazera, ordubatean hor izango gera. Bazkaldu eta bostak aldera arrantzara joango gera. Nere ustez, igaz gutxi xamar atera genuen, eta, aurtan egongo da amorrarik. Egia da bai, aspaldi honetan ez duela eburik egin, bainan, halaz guztiz ere, Gaur Tolosa gainean ageri da odei mordo txuririk eta Ñañarrira ordurako lehertuko balira, urak zikinduko lirake eta berriz larunbaterako pixka bat garbituko. Euriondoa bezelakorik ez dago arrantzarako. Egia al da aitona? Entzuten al nauzu?»

—Entzuten aut bai, eta egia osoa diok.

«Arrantzara baiño lehen, txixareak bilduko ditut. Zu zaude lasai. Zahartuxe zaude eta ez zaizu komeni bizkarra geiegi makurtzea, bestenez gerriko miña berrituko litzaizuke eta. Nik ba dakit nun dagoen ugari eta aundirik. Horiek dira onenak. Ahal dudalarik, gorri-antxak bilduko ditut eta ez oillategian aurkitzen diran txuri horietakoak. Horiek obeak dira udan zozoarrak arrapatzeko. Amorrainak obekigo ikusten du txixare gorria eta gogozago eltzen dio. Honela al da aitona? Entzuten al nauzu?»

—Entzuten aut bai eta gaiñera arrazoi osoa daukak.

«Zuk ziesta egin bitartean, Goikoetxe-ko Pedro Joxe-ren atxurra-ekin txixare billa joango naiz. Kamiñeroaren atxurra aitarena baiño obea da, ezpainéz zabalagoa baita eta golpea botatzen danean txixare gutxiago ebakitzen baita. Amorrainak naiago du txixare bizia eta ez guk, igaz, noizean bein ematen genizkien erdibitu haiek bezelakoak. Horrengatik etorriko giñan hainbeste aldiz musu utsik! Ni horrera baiño lehen pote bat billa ezazu. Txixareak barruan pillatzeko da, ezkapa ez ditezten. Ez dago lurrez bete bearrik... gero ere izango dute lurrik, arrapatzen ditudan bezelaxe lur eta guzti bere hartan sartuko baititut barrura. Bainan txulo txiki batzuk egin izkiozu poteari txixareak arnasa pixka bat ar dezaten, bestenez erre kara baiño lehen ittoko baizaizkigu. Zuloak ez ditezela izan zulo, txulo baizik, aundiegiak egin eta iges egin ez dezaten! Aitona!... aitona!... Konprenitzen al duzu?»

Aitonak, eskua begietara eraman zuen, bainan iñor ikus zezan bildur baitzan, behera jetxi zuen; ukabilla itxi zuen eta gogor erantzun zuen oraingoan, denak entzuteko moduan:

—Konprenitzen diat bai eta ezagun duk zerbait baiño geiago ikasi deala Tolosa horretan... Honezkeru naikoa eta geiegi ere ba dakik, eta nai izan ezkeru... (aurpegia zimurtu zitzaion eta begiak brilluz bete), nai izan ezkeru, datorren urtean etxean geldituko aiz.

«Txixare txiki txiki txikiak ere bildu beariko ditut. Kordelak botatzeko ezkaluak bear dira. Amorrainak txixarea maite badu ere, aingirak naiago du ezkalua. Txixare txiki txiki txikirik billatuko banu laister nuke nai hainbat ezkalu. Horretarako ere beariko dugu potarik, bainan, aitona!, txulo txiki txikiakin... katuaren begi ninia bezin txulo txiki txikiakin. Goikoetxe-ko Pedro Joxe-ren atxurra-ekin bearrik ez dut txixare txiki hauek biltzeko, ezkaluari berdin baitzaio txixarea illik hala bizirik egon. Ni Tolosa-ra ekarri ninduzunean, bazaltzekoan bi melokotoi pote ustu genituen ba? Amak seguru asko, melokotoi pote horiek oillategian utziko zituen... aski dukezu beraz haiek artzea eta txulo txikiak —oso txikiak gero!— egitea. Egingo al duzu, aitona?»

—Orduan bi bezela, honera betirako etortzen aizenean lau pote melokotoi ustuko dizkiagu eta gaiñera beste lau sobratuko dituk, eta naiko pote eta naiko txulo txiki izango duk txixareak pillatzeko.

«Ezkaluak atxeman eta bereala, kordelak botatzera joango gera. Urak arreak al daude? Hemen Tolosa-n ikusten diran odoi mordo txuri hauek Ñañarri aldera joango balira, arretuko lirake larunbaterako... Zuk ba da ez ba da ere jarri bota luzeak, bestenez busti egingo zera eta. Nun botako ditugu kordelak? «Osin aundin» eta «Osin txikin» ez dakit balio duken kordelik botatzea. Igaz ere amai-

katxo kordel bota genuen paraje horretan, bainan ez kordel eta ez aingira gelditu giñan. Oso ur aundiak daude zoko horietan eta han dauden aingirak ere ez dira nolanaikoak izango... ni seguru bainago gure kordel, amu, ezkalu eta arri hango aingirek koba zulora eraman zutela. Onen onena, beheretik gora astea izango dugu. Zaldibarren-go zubitik gora as gaitezke. Zer deritzazu?»

—Ik esaten dean bezelaxe egingo diagu.

«Zubitik gora dagoen biurgunean egoten da aingira ederrik, baita ere amorrainik. Oroitzen al zera, igaz nolako amorraina atera genuen? Aurten ere honelakoxe bat eroriko balitz!»

—Ondotxo oroitzen nauk bai, bainan aurten ez duk eroriko, Billafranka-ko Eskisabel-ek atzeman bai dizkik zeuden guztiak. Ez zekiat zer egiten duten Errikoetxeok, iñori Zaldibi-ko ibaian sartzen uzteko. I aundi izandakoan, gutxienez alkate egingo aute eta ez iok iñori muturrik sartzen utzi.

«Bigarren kordela Zugazti-ko errebueltan botako dugu. Ura bizi xamar dator bainan biurgunearen arrimuan ba da putzu bat eta han ur geldia dago, batere zurrunbillorik gabe. Han aingirarik erortzen ez bada ez dakit nun eroriko dan!»

—Ez zekiat ba!... Obe uen honelakorik esan ez bauen. Eroriko ezbalitz, zer? Ez al aiz tristetuko?

Begiak itxi zituen, biotza, pozaren ondoan askotan gertatzen dan bezela, bildu zitzaion, bainan bere hartan jarraitu zuen billobaren karta irakurtzen.

«Irugarrrena etxe ondoan botako dugu. Zaldibi guztian ez da leku oberik. Lizarraga-ko soro barrenean esan nai nuke, ura bi puska egiten dan lekuan. Alde batetik losa ederrik ba dago eta beste aldetik area nun nai. Zuk askotan esan didazu, aretan zulo egiten duela aingirak eta gero hantxe gordetzen dala; zuk beti egia esaten didazu eta, jakiña dago, aretan gordetzen bada losa azpietan are errezago gordeko dala. Beraz, han bi kordel botado ditugu. Oroitzen al zera aitona, igaz atera genuen aingira aundiena hortxe atera genuela?»

—Aundiena bakarrik izan balitz, utsa! Beste iñon baiño geiago ere bai. Arrazoi osoa daukak eta ik nai izan ezkeru, iru botako dizkiagu. Bainan ator lenbaitlehen etxera!

«Bostgarrena etxetik gora dagoen putzuren batean botako dugu. Nun? "Osin aundin" eta "Osin txikin" bota diteke, bainan ni bildur naiz. Zela-ko errebueltan ere leku politik ba dago, bainan nik al dakit zer gertatzen dan! Orain arte bota dugun guztietan, nik ez dakit zer arraio!... aingirarik ez dugu sekula atera eta aldioroz ezkalua janik aurkitzen dugu. Ez dute ba igelak eta zapoak, gaua baino lehen, ezkalua jango!»

Ortzak ikusi zitzaizkion aitonari. Parre txikiak egiten zituen... pipa eskuan artu eta berriz ere lehengo lekuan ezarri zuen, belarri ondoan alegia.

—Ez motell! Ba zegok beste zaporik eta igelik! Lehenago ere esan nian zergatik zan bainan ahaztu bide duk. Izan ere, liburuak illundu besterik ez die egingo burua. Obe uke lebaitlehen etorriko baintz! Amorraikumeak kaska kaska narrutzen die ezkalua. Bainan guzti hori, datorren larunbatean obekigo esplikatuko diat.

«Nere ustez, asko da kordelik. Gorago ere ba dago putzurik, bainan biaramonean Arkaka-ra joatezkeru, ez genuke astirik denak ateratzeko. Bost kordelekin aski dukegu beraz, aitona. Zer deritzazu? Entzuten al nauzu?»

—Entzuten aut bai... hementxe egongo baintz bezelaxe. Ik esaten dean bezelaxe egingo diagu. Itz egin bakarrik ez, eskribitu ere gizonak bezela egiten duk. Honezkeru naikoa eta geiegi ere ikasikoen eta beraz, datorren urtean etxean geldituko aiz.

«Dagoaneko aita gureak erreztatzen asita nago. Ba dakit bai, kordelak ateratzen diran egunean, goizean goizik bear dirala errezzatu... bainan zer nai duzu! Dana dala igande goizean, jeiki aurretik, berriz denak errezzatuko ditut. Kordel bakoitzari bi aita gure; denera, amar aita gure. Gaizki ari naiz: etxeko biurgunean, bestetan ez bezelako luzea botako baitugu iru amuekin, harentzat iru aita gure. Labur: amaika aita gure denera.

Zenbat aingira aterako ote dugu? Bizpairu? Ez legoke txarki! Ba dakizu, eldu dan igandean, amaren urte betetze eguna dugula. Aingira bat aski genuke bazkaltzeko. Aingira bat eta lau amorrain. Biekin ere aski genuke, mataderitik behera ibilliko bagiña: hor atxemaiten diranak oso aundiak baitira... bainan zer nai duzu! aundi badira ere, ez dira oso fiñak eta obe dukegu Arkaka aldera joatea. Zubiondo-tik gora ba dago beltzik eta fiñik! Eguna zabaldu orduko aingirak atera, sei t-erdietako D. Grabielen meza entzun, eta zu bota aundiekin eta ni bota txikiekin, gosari legea egin-da berealaxe asiko gera txixare, kaña eta amuekin amorrainak ateratzen. Pote txikia, txulo txiki txikiekin billatzea ez ahaztu, bestela txixarerik gabe aurkituko giñake eta. Aitona!... aitona!... entzuten al nauzu?»

—Bai! Ondo ederki ari aiz eta ik esaten dean bezelaxe egingo diagu. Txakurra ere eramango diagu. Bainan... ez zekiat baino... onenean... larunbatean etortzea baino ostiral arratsaldean etortzea obe izango uke. Honela, denbora geiago genikek kordelak eta preparamatzeko. Ik ez dakik bainan, lehengo batean ire kaña gorria grisez pintatu nian. Kolore berriaz, gustatuko aizela uste diat.

Aurrera begiratu zuen aitonak eta bolalekuko arbolak kontatzen ari zala zirudien... Bat... bi... iru... lau... Bainan ostiral arratsaldean etorriko balitz?... bat... bi... iru... Ogei ta lau... berrogei ta zortzi... irurogei ta amabi ordu barru... Eztarria garbitu, eskuak bata bestearen kontra txokatu eta paperera zorroztu zituen begiak.

«Bueno. Orain beste kontu batzuek kontatuko dizkitzut. Ez dakizu lehengo batean Tolosa-ko parte zaharrean zer gertatu zitzaidan! Osteguna zan, eta, kalera ateratzeko baimena eman ziguten fraileek. Banijoan, banijoan... erreka ondoan ezkaluei begira bezela hemen kale erdiko automobilei begira, eta, halako batean bai al dakizu zer ikusi nuen?»

—Ez zekiat zer ikusiko uen, bainan dana dala, pozten nauk.

«Denda bat, denda bat aundia, Mariaundine-koa baino aundiagoa. Luze-labur gure dispentsa lau halako. Barrura sartu ez sartu sudurra kristalaren kontra zapal eginik nengoelarik, gizon xahar bat atera zan kanpora eta barrura sartu nai al nuen galdegin zidan. Ez da amorrainik zuloan aguroago sartzen. Han zer ikusi nuen ez dago esaterik. Arritzeko ere ba da! Denda guztiak iru pareteko zirala uste nuen, bainan harek lau ere bazitukean, dena kaña luzez inguratuta. Zer zan hura! Arrantzarako zer nai tresna saltzen zuten. San Telmo-ra fraileekin joan giñanean baino ondotxo pozikago egon nintzan denda hartan, zutik, trabeska, zintzilik, erori ez erori zeuden, kaña, txinga, sare, butroi, kordel, karrete, pita, garramintz, eta nik al dakit zer geiago! denei begira. Kolore guztitako kaña zegoen. Ba zegoen berderik, grisik, beltzik, oririk, arrerik, zuri-beltzik... denetarik! gorririk ez nuen ikusi! Arritzekoa da! Prantzia-tik ekarririk zituztenak, apartekoak ziran. Ez dute parerik! Nola duen nere kaña gorriak, eta zureak ere, aria kanpotik ezarria? Ba... ba... sinets nazazu aitona. Prantxes horiek, kañaren barrutik daramate aria... honela erre-xago botatzen da amua eta ez dago sasitan katiatzeko bildurrik. Honelakorik bagenu, bai al dakizu zenbat eta zenbat amorrain beltzik eta finik atxemango genukean? Denak probatu nituen. Denak ez... bainan... Askok eta askok, frantxes horiek batez ere, batere pixurik ez dute. Amorrainak honelako kañari eltzen dionean, zer dardara gozoa sentiko dan besoan! Prezioa galdetu nion gizon xaharri. Bederatzireun pezta balio zuela bakoitzak, erantzun zidan. Pena ederra artu nuen!

Amutan ere ba zegoen pilla ederrik. Zuk bein baino geiagotan esan baitidazu, Arkaka aldean diran amorrain beltzak atxemaiteko obe zenukeala amu txikiagorik bazenu? Oroitzen al zera, lehengo astelenean zortzi bost pezta eman zenizkidala?»

Zerbait sumatu zuen aitonak... beatz aundia eraman zuen begietara eta malko mardul bat erretiratu zuen sudur ondotik eta gero ezpainera eraman zuen beatz aundia.

«Ba... bost pezta haiëkin iru amu txiki erosi nituen. Gustatuko ote zaizkitzu? Gustatuko ez balitzaizkitzu, urrengoan zuk gogo zenitukeanak erosiko dizkitzut.»

Aitonak zerbait esan naiko zukean, bainan eztarrian txistu mehe mehea katiatu zitzaion eta doi doa esan ahal izan zuen: Nere... gust... izangoitt... bai... etorri adi... lenbaitle...

«Pena ederra artu nuen kanpora atera nintzanean. Nik dirurik izan banu han barrungo kaña, amu eta kordel guztiak erosiko nituen. Kanpora atera eta berriro ere kristalaren kontra begira egon nintzan, kanpotik are ederragoak iduritzen baizitzaizkidan. Urrerangoan, datoren larunbatean Tolosa-ra zaitezenean, ikustera eramango zaitut.»

Orain arte letra borobillez idatziri bazegoen ere, hemendik aurre-ra dena zan txorrotx eta puntadun. Dena punto eta koma. Izan ere karta bat idazten danean, zer dakigu zer gerta dakion bat bederari? Berandu zan eta lotara joan zan Xalbador. Lehenik leiotik kanpora begiratu zuen eta laiñoak geroago eta beltzago ikusi zituen Goierri aldera joaten. Biaramonean karta botatzeko asmoa artu zuen. Bainan, zer gerta ere, ez zuen firmatu.

«Aitona!... aitona! Entzutzen al nauzu?»

—Entzuten aut bai, gero eta obekigo!

«Aitona!... ederra gertatu zait!»

Ixillik gelditu zan aitona... mututu egin zan, begitartea zuritu zitzaion eta ikarak artu zuen.

«Egun goizean, zienziak irakasten dizkigun profesorearekin genuen klasea. Ain zuzen ere, amorrainez mintzatu da: itsasoan nola bizi diran, ibaian zer jaten duten, arnasa nola artzen duten... nik al dakit zer geiago! Gogotik ari nintzaion entzuten. Berritsukerian ari zala, amorrainak arriaren eta lurraren kontra tripa arraskatuaz uzten dituela arraultzak, serio serio esan ez du ba?»

—Hori ikastera joan al intzan kolejiora? Obe uke berealaxe etorriko baintz etxera... hori ikasteko hor beste maixurik ba daukak hemen ere. Aitona honetxek ere!...

«Kontra atera natzaio. Gezurra dala, esan diot. Ixiltzeko! arek. Gezurra, gezurra zala, nik. Banekiela nola uzten zituen amorrainak bere arraultzak, batere minik gabe, leun leun koba zuloetan. Ez al da egia aitona? Arraultzak uzten dituenean, tripa urratzen al du amorrainak?»

—Ederki erantzun diok!

«Amorrainik frango atera nuela nere bizitzan eta banekiela zer nion. Nik atera nituen amorrainak ez zutela urraturik ageri tripan eta etxera joandakoan zuri esango nizula eta ikusiko zuela zu honera etorriko ziñanean zer nolakoak entzun bearko zituen. Hori esatea ongi egin al nuen aitona?»

—Obekigo ezin!

«Bai al dakizu zer erantzun zidan? Horiek ez zirala profesoreari erantzuteko manierak eta larunbatean ez zidala etxera joaten utziko. Igandean ere hemen gelditzeko, horrera gabe!»

Ezkerreko eskuan karta atximurkatu eta karkaxa bota zuen lurrera aitonak. Honelaxe egotu zan bizpairu minutuz. Barruko sua emetu zitzaionean eta begi orien brillua, dirdira eztitu, irakurtzen segitu zuen.

«Apaiz profesore hau ez da besteak bezelakoa. Kolorez ere beltz-beltza da.»

—Beltza!... beltza!...

«Nik orain arte ez nion horrelakorik sekula esan, bainan klastetik atera ta gero, beste itzik ez zait etortzen mingaiñera: beltza, beltza!»

—Beltza!... beltza!...

«Nere lagunek, «beltxito» esaten diote, bainan politegia iduritzen zait, eta nik «beltza, beltza» esaten diot. Beste zerbait gogortxeagorik ere esango nioke, bainan bildurtu egiten naiz. Ondo egiten al dut, «beltza, beltza» esatea?»

—Beltza!... beltza!... beltza!...

Larunbatean ez zan etxera agertu. Urrillean kolejiora itzuli zanez ez dakigu. Gauza bat ba dakigu halaz guztiz ere. Egun hartan eta urrengoetan eta urrengoetan, beste itzik ez zuen ezpainen: «beltza!... beltza!... Zerbait da, bat bedera triste dagoenean, tristura hori sortu duenaren kontra ezpainen zerbait esatekorik idukitzea. Aitonari besterik gertatu zitzaion. Egun hura eta urrengoa eta urrengoa ixilik pasatu zuen. Paseatzen ibilli zan. Noizik bein bakarrik gelditzen zan, eta orduan, zangoekin kolpe bat emanez lurraren kontra «beltza!... beltza!... beltza!... esaten zuen biotz guztiaz. Igandean, alabaren egunean, ez zuten aingirarik ez amorrainik ez melokoterik jan. Arrozkoletxea izan zuten halaz ere, bainan, kutxarakada bakoitzean, «beltza!... beltza!... beltza!...» bota zuen aitonak. Azkeneko kutxarakadea sartu zuenean, malko lodi luzea sudurraren gaiñetik zeriola, ikusi zuten alabak eta suiak.

Salbador GARMENDIA.